

FUZÛLÎ DİVÂNÎ'NDA ÂH KAVRAMI*

*Tuba Onat ÇAKIROĞLU***

ÖZET

Fuzûlî XVI. yüzyılda yaşamış, Türk edebiyatının büyük şairlerinden birisidir. Eserlerinde duygusallık (lirizm) ön plândadır. Devrinde kıymetinin bilinmemesinden, kimsesizlik ve yoksulluktan şikâyet etmiştir. Yaşadığı dönemde devlet adamlarından umduğu ilgiyi görememiş ve yaptığı başvuruların cevabını dahi alamamıştır. Bu ilgisizlik şairin psikolojisini etkilemiş ve zaman zaman şiirlerine de yansımıştır. Eserlerinde beşerî ve ilâhî aşk ön plâna çıkmıştır. Ayrıca onun eserlerinden tasavvufî konulara da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Fuzûlî aşk ve âşıklık konularını ele alırken kendine has üslûbuyla ince hayâllerle süslemiştir. Bu yazıya konu olan Âh kavramı, gazellerinde yaklaşık 73 beyitte geçmektedir. Âh ünlem olarak daha nâdiren yer almıştır. Tîg-i âh, âteş-i âh, dūd-ı âh, berk-i âh ve benzeri şekilde tamlamalarda sıklıkla geçmektedir. Birkaç beyitte de âh etmek, âh almak deyimi yer almaktadır. Klâsik Türk edebiyatında âşığın hâline tercüman olan kavramlardan birisi de “âh” kavramıdır. Âh'ın sözlüklerde birinci anlamı nidâ, ikinci anlamı âşıkın iç âlemindeki üzüntüyü, kederi dışa vuruşudur. Edebiyatta bazen nidâ olmuş bazen de âşıkın derdini ifade etmesine vasıta olmuştur. Sevgilinin ilgisizliği ve ulaşılmazlığı karşısında bunalan âşık, öyle bir âh çeker ki derdini âleme duyurur. Âhının dumanı göklere yükselir ve feleğin kandilini tutuşturur. Fuzûlî âhından dolayı cümle âlemi rahatsız ettiğini düşünür. Aşkının büyüklüğünü ve âşıklığını anlatmak isteyen divan şairleri mübalağalı ifadelerle başvurdukları bilinen bir durumdur. Fuzûlî aşkını ve âşıklığını ifade ederken âh kavramını sıklıkla kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, âh, âşık, âhın dumanı, âhın şimşegi

THE CONCEPT OF “ÂH” IN DİWAN OF FUZÛLÎ

ABSTRACT

Fuzûlî is one of the biggest poets of Turkish Literature who lived in XVI. Century. He prioritized lyricism in his works. He quereled with not being known his wealth, loneliness and poorness in his times. He didn't attract any attention, which he hoped, from officials in his life time and he couldn't get any answer to his applications. This indifferences affected his psychology and sometimes this situation

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: tonatc@hotmail.com

reflected on his poems. Love and divine love came into prominence in his works. Also we can understand from his works that he had a grasp of sufistic matters. When he handled love and devotion themes, he ornamented them with his idiosyncratic felicity. The curse theme, which is the subject of this article, is passed approximately in 73 couplets in his ghazels. The curse concept took place interjectionally scarce in his works. It was used frequently like these completion; *tig-i ah*, *ateş-i ah*, *dûd-ı ah*, *berk-i ah* and so on. It took place in one or two couplets as idiom, the two idioms mean “to curse for one’s cruelty” and “to be cursed for somebody’s cruelty”. The curse theme is one of the theme to articulate cases of lovers in diwan literature. The first sense of the curse in dictionaries is exclamation and the second is to express sadness and sorrow in lover’s inner world. In literature it is used sometimes as exclamation and sometimes to mediate to explain for lover’s sorrow. In the face of inaccessibility and indifference of beloved, lover get bored and he heaves such a sigh that he announced to the world his trouble. The smoke of his curse reaches to skies and fires candle of heavens. Fuzûlî thinks that cause of his curbe, he bothered all the world. It is commonly known that diwan poets who wants to explain his greatness of love and devotion, refer to exaggerated expressions. Fuzûlî often used the curse theme to express his love and devotion.

Key Words: Fuzûlî, curse, lover, smoke of curse, streak of curse.

Giriş

Klâsik Türk Edebiyatı’nda âşığın hâline tercüman olan kavramlardan birisi de “âh” kavramıdır. Âh’ın sözlüklerde birinci anlamı nidâ, ikinci anlamı âşıkın iç âlemindeki üzüntüyü, kederi dışa vuruşudur. Edebiyatta bazen nidâ olmuş bazen de âşıkın derdini ifade etmesine vasıta olmuştur. Sevgilinin ilgisizliği ve ulaşılmazlığı karşısında bunalan âşık, öyle bir âh çeker ki derdini âleme duyurur. Âhının dumanı göklere yükselir ve feleğin kandilini tutuşturur. Âşıkının büyüklüğünü ve âşıklığını anlatmak isteyen divan şairlerinin mübalağalı ifadelerle başvurdukları bilinen bir durumdur. Fuzûlî’de âşıkını ve âşıklığını ifade ederken âh kavramını sıklıkla kullanır.

Âh sözlüklerde farklı şekillerde anlamlandırılır. Âh, yeis, azap, hüzn, ızdırap gibi kalbî hâllere delâlet eden bir edattır. Şairlerimiz arasında en etkileyici âh çeken Fuzûlî’dir. Âh şairin ağzından alev gibi çıkmış, dinleyenleri de yakmıştır.(Onay, 2009: 42) Tasavvuf Terimleri Sözlüğü’nde âhın anlamı şöyle verilmektedir; nidâ, âşıkın iç âlemindeki ateşli ve elemli ifadesi. Allah kelimesindeki ilk ve son harf bir araya getirilirse âh meydana çıkar. O halde âh Allah demektir. Âşıkın âh demesi, O’na sığınması anlamına gelir. Güneşin ışıkları elife(!) kütlesi h(°) harfine benzediğinden hergün âh (Allah) diyerek doğar. (Uludağ, 1995: 26) Cebecioğlu, “âh”ın anlamını “Arapça bir iç çekiş ve iştihak nidası ve kulun aşk ateşi ile inleyişi” olarak verdikten sonra, tıpkı Uludağ’ın sözlüğünde olduğu gibi Allah kelimesinin ilk ve son harflerinden meydana geldiğine dikkat çeker.(Cebecioğlu, 2005: 12) Kullanıldığı yere ve sesin tonuna göre maddi veya manevi bir acıyı, ağrı, ızdırap, pişmanlık, esef, acıma, özlem, yanıp yakılma, yeis, ümitsizlik, beğenme, hayranlık vb. duyguları ifade eder. (Ayverdi, 2010: 21) Divan şiirinde âh kavramı tamlamalarda farklı unsurlarla ilişkilendirilmek suretiyle yer alır. Âh etmek, âh eylemek, âh almak şeklinde Türkçe yapılarda da karşımıza çıkar.

Fuzûlî XVI. yüzyılda yaşamış, Türk edebiyatının büyük şairlerinden birisidir. Eserlerinde duygusal (lirizm) ön plândadır. Fuzûlî aşk ve âşıklık konularını ele alırken kendine has üslûbuyla ince hayâllerle süslemiştir. Yaşadığı dönemde devlet adamlarından umduğu ilgiyi görememiş ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

yaptığı başvuruların cevabını dahi alamamıştır. Bu ilgisizlik şairin psikolojisini etkilemiş ve zaman zaman şiirlerine de yansımıştır. Devrinde kıymetinin bilinmemesinden, kimsesizlik ve yoksulluktan şikâyet etmiştir. Eserlerinde beşerî ve ilâhî aşk ön plâna çıkmıştır. Ayrıca onun eserlerinden tasavvufî konulara da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır (Mazıoğlu, 1997: 31)

Fuzûlî' ye göre şiir insanlığa hizmet etmeli, insanî değerleri korumalıdır. Sadece nefsanî duyguları tatmin etme yolunda kullanılmamalıdır.(Doğan, 1997: 16) Şair olarak şiire sahip olduğu İslâmî kültürle yaklaşır. Bu sebeple Fuzûlî' nin şiirlerinde tasavvufî kavramlar, remizler ve işaretler yer almaktadır. Tasavvufî düşüncenin en önemli konularından birisi hiç şüphesiz muhabbet ve aşktır. Fuzûlî klâsik edebiyatta aşkı en güzel terennüm eden şairlerden birisidir. Divan şairlerinde görüldüğü üzere mecâzî ve ilahî aşkı başarılı bir şekilde ifade eder. Âşık için aslanan ilâhî ve hakîkî aşka ermek, fânî varlıktan kurtulmaktır, ruhun özlediği gerçek sevgiliye kavuşmaktır. Ancak hakîkî aşka ermede mecâzî kabûl edilen beşerî aşkın da önemli bir katkısı vardır. Âşık mecâzî aşk sâyesinde hakîkî aşkı tanıma imkânı elde eder. Bu yüzden sûfî şâirler şiirlerinde genellikle mecâzî aşk ile hakîkî aşkı ustalıkla birlikte kullanmayı başarmışlardır. Fuzûlî şiirlerinde beşerî aşka yer vermekle beraber ilâhî aşkı da başarıyla ifade etmiştir.

Fuzûlî kendi aşkını ve âşıklığını dile getirirken diğer âşıklarla kıyaslama yoluna gider. Farklı beyitlerde bu durumla sık sık karşılaşırız. Aşağıdaki iki beyitte de âhın gücünü ifade ederken Ferhâd ve Mecnûn' un aşkıyla kendi aşkını adeta kıyaslamıştır. Ferhâd sevgilisine kavuşabilmek ümidiyle neredeyse ömrünü Bisütûn dağına delmek için harcamıştır. Şair bu çabayı bilmezlikten gelerek, aşkıdan dolayı yeteri kadar gam sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bendeki aşk Ferhat'ta olsaydı bir âh ile bin tane Bisütûn dağına yele verirdi derken “âh”ı kuvvetli bir rüzgâra benzetir.

Olsaydı bendeki gam Ferhâd-i mübtelâde

Bir âh ile verirdi bin Bisütûn'ı bâde(246/1)

Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi'nde Mecnûn aşkı yüzünden kendinden geçer ve başında kuş yuva yapar. Fuzûlî bu hadiseye telmih yapar ve onun âşıklığını küçümser. “Mecnûn'un âhı benim feryâdım kadar güçlü olsaydı, başında kuş yuva yapamazdı.” Âh bir duman şeklinde göğe yükselecektir. Âh' ın yakıcı özelliği sebebiyle kuş yuva yapamaz.

Verseydi âh-ı Mecnûn feryâdımın sadâsın

Kuş mu karâr ederdi başındaki yuvade(246/2)

Bu yazıya konu olan Fuzûlî' nin şiirinde Âh kavramı, gazellerinde yaklaşık 73 beyitte geçmektedir. Âh ünlem olarak yer almasının yanı sıra; çeşitli tamlamalarda da yer alır. Tîg-i âh, âteş-i âh, dûd-ı âh, berk-i âh ve benzeri tamlamalar divan şiirinde görülen genel kullanımlardır. Birkaç beyitte de âh etmek, âh almak deyiimi yer almaktadır. Tîşe-i âh rastlanılmayan bir ifade olmalıdır. Âhı feleği yıkan bir kazma yapar.

Fuzûlî' nin Divanı'ndan seçilen örnek beyitlerle âh kavramının incelenmesi:

Fuzûlî'nin gazellerinde “âh” kavramının geçtiği beyitler; âh,âh-ı âteş, âh-ı âteş-bâr, âteş-i âh, âh-ıciger-sûz, âh ü figan, âh almak, âh etmek/eylemek, berk-i âh, dûd-ı âh, şu'le-i âh, tîg-i âh, tîşe-i âh başlıkları altında tasnif edilmiştir. ¹

¹ Bu çalışmada Prof. Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Doç. Dr. Sedit Yüksel- Dr. Müjgan Cunbur tarafından hazırlanan Fuzûlî Divanı'ı esas alınmıştır. Ayrıca içinde verilen ilk rakam gazelin numarası ikinci rakamda beyit sırasını göstermektedir. Beyitlerin Türkçe karşılıklarını verirken Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî Divanı Şerhi isimli eserinden yararlanılmıştır.

1.Âh:

Divan şairleri farklı sebeplerle âh çekerler. Sevgilinin ilgisizliği, ulaşılmazlığı ve ayrılık âh etmelerinin başlıca sebeplerindendir. Sevgili eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Sevgilinin güzellik unsurları; kaşı, dudağı, saçı, yanağı, yanağındaki beni, servi boyu âşığın âh etmesine neden olmuştur.

Fuzûlî'nin gazeller kısmında “âh”ın geçtiği ilk beyitte Allah’a seslenir. “Allah’ ım ben sana lâyıkiyle ibadet edemedim. Allah yaptığım işlere göre hatamın affedileceği müjdesini versin”, der. Âh derken tasavvufî anlamda baktığımızda Allah’ ı kastettiği anlaşılır.

Yok bende bir amel sana şâyeste âh eger

A’ mâlime göre vere bişâret-i afv-i hatâ bana (3/4)

Divan şairlerinde felekten şikâyet söz konusudur. Felek şairde huzur ve karar bırakmaz. Fuzûlî ise âhi ile feleği bir hâlden başka bir hâle koymayı düşünür.

Beni kararım ile koymaz oldun ey gerdûn

Yeridir âhim ile versem inkılâb sana (18/5)

Sevgilin saf la’le benzeyen dudağının arzusu şairin bağrını kan eyler. Âh ki kanlı yaşı sevgiliye bir türlü açıklayamaz.

Lâ’l-i nâbın hevesi bağrımı kan eylediğin

Âh kim kanlı yaşım eyledi izhâr sana (20/9)

Sevgilinin zülfünün kıvrımına erişmek bir türlü nasip olmaz. Âh ki ters dönen felek tedbir ipinden bükümünü açmıştır.

Vermez oldu yol visâle pîç-i zülfün âh kim

Rişte-i tedbîrden devrân-ı kec-rev açtı tâb (28/4)

Çaresiz bir âşık olarak âh bilmem neyleyim, kayddan kurtulmak olmaz, der. O saf, sade dil bir adam güzellerin güzelliği ise gönül aldaticıdır.

Âh bilmem n’eyleyim kurtulmak olmaz kayddan

Ben harîf-i sâde-dil hûblar cemâli dil-firîb (34/5)

Gam ve mihnet zindanından ve bendinden kurtulur. Âh ki sevgilinin zülfünü ve çene çukurunu görünce yine(o dertlere) düşer.

Bend ü zindân-ı gam ü mihnetten olmuşum halâs

Âh kim düştüm yine zülf ü zenahdânın görüp (37/6)

Âşıklar gece boyu sıkıntı çektiklerinden sabah vakti âh çekerek dertlerini halka duyururlar. Sâdik âşık her sabah sıkıntısını açıklamak için âh ile halkı uykusundan uyandırır.

Âşık-ı sâdıkır izhâr-ı gam eyler her seher

Âh ile halkı yuhusundan kılar bîdâr subh (55/5)

Sevgili biraz olsun âşıkla ilgilenirse de zavallı âşık bu ilgiye yine de güvenemez. Fuzûlî bu kısa süreli ilgiyi su üzerine yazı yazmaya benzetir. Ona göre dalgalanan su üzerine çizilen şekle pek inanmak olmaz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Gönlün âhımdan terahhum sûretin gösterdi lik

Mevceden su naksına çok etmek olmaz i'timâd (62/3)

Her lâhza gökyüzünün yolunu tutan, göklere yükselen âhı güneşin harmanına alev alev ateş vurur. Güneşin ışıklarına âhın alevleri destek olur.

Hurşîd hırmenine urar şu'le şu'le od

Âhım ki lâhza lâhza reh-i âsman tutar (72/5)

Yanağının mumunun ışığı başkalarının meclisini aydınlatır. Âh ki âşığa ulaştığı zaman âlemi yakan bir şimşek olur.

Şu'le-i şem'-i ruhun ağyâra bezm-efrûz olur

Âh kim yetgeç bana bir berk-i âlem-sûz olur (97/1)

Fuzûlî her an âh etmesinin sebebini; sevgilinin okunun göğsünden geçip gitmesine, fakat temrenlerinin orada kalmış olmasına bağlar.

Oku göğsümden ütüp kalmış imiş peykânı

Âh bildim sebeb-i âh-ı dem-â-dem ne imiş (131/4)

Ferhat'ın âşıklık hikâyesine işaret ederek, Bîsütun dağına âh ile yakmaktan âciz kaldığını söyler. Zavallı ne yapsın, onun da aşkı o kadar imiş. Aşkının yeteri kadar güçlü olmadığını ifade eder.

Âciz olmuş yıkmağa âhiyle Kûhu Kûh-ken

N'eylesin miskin anun aşkı hem ol mikdâr imiş(132/2)

Fuzûlî âşıklar arasında farklı bir yere sahip olduğunu ifade eder. Ne pervâne bir aleve, ne de mum bir âha karşı koyamaz. Fuzûlî sanma ki âlemde her âşık sana benzer. Şair burada âşıklık yolunda ne kadar kararlı olduğunu ifade eder.

Ne pervâne döyer bir şû'leye ne şem' bir âha

Fuzûlî sanma kim benzer sana âlemde her âşık (152/7)

Gözleri yaşlı, göğsü yarılmış, gönlü dertli olan âşık ne yapacağını bilemez. Çünkü canında rahat kalmamıştır.

Âh bilmen n'eyleyim cânımda râhat kalmadı

Gözlerim nem-nâk ü sinem çâk ü gönlüm derd-nâk (154/6)

Fuzûlî sevgiliye seslenir. Âşıkların âhını göklere kadar yükseltme ki dert ehlinin âh okunun hedefi olma, der.

Âhını ey mâh uşşâkın yetirme göklere

Derd ehlinin nişân-i tîr-i âhı olmagıl (174/3)

Âşığın beli bükülür, âhı güneşe kadar ulaşır. Böyle bir duruma gelen âşık gam yayını kurar, mihnet okunu hedefine doğrultur.

Büküldü kadim âhım yetti hur-şîde sakın ey meh

Ki mihnet okunu peykânladım gam yayını kurdum(190/2)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Divan şiirinde gözyaşının inciye benzetilmesi çok sık yapılan bir benzetmedir. Gözü, ip gibi zayıf cismine gözyaşının incisini dizer. Şair bedenini incilerin dizildiği bir ip olarak hayâl etmiştir. Felek yapacağını yapar, o ipi keser, incileri dağıtır.

Çeşm târ-ı cismime düzmüştü eşkim gevherin

Âh kim çerh üzmüş ol târı dağılmış gevherim(208/5)

O kâfir elinden şikâyet edip adalet dilemek için geceleri âhı Hazreti İsa'nın eteğini tutmak için göğe çıkar.

Dâdlar kılmağa ol kâfir elinden geceler

Çıkar âhım göğe tâ tuta Mesihâ eteğin(226/3)

Güneş batınca yıldızların çıkması doğal bir hadisedir. Fuzûlî bu durumun sebebinin farklı bir şekilde açıklar. Gök çiftçisinin gündüz yığıldığı harmanı gece âhı savurur. Gökyüzü harman yeri, âhi da rüzgâr olur.

Gün batıp yıldız çıkar sanman ki gök dihkânının

Gece âhım dağıdır gündüz yığılmış hırmenin (227/2)

Can ipliğini sevgilinin saçının teline bağlar. Âh ki âciz talihi onu âşğın kendisine çekmesine yardım etmez.

Rişte-i cân eyledim peyvend târ-ı zülfüne

Âh kim çekmekte imdâd eylemez baht-ı zebûn(229/6)

Ayrılık var, topluluk mülkünün yolu korkunç. Âh bilmem ne yapayım, uygun bir yol gösterici yok.

Tefrika hâsıl tarîk-i mülk-i cem' iyyet mahûf

Âh bilmen n' eyleyem yok bir muvâfık reh-nümûn(232/9)

Ey padişah, dervişin gönlünün çektiği ahlara acı. Zirâ fakir dilencinin âhi büyük padişahlara tesir eder.

Rahm et ey şeh dil-i derviş çeken âhlara

Ki gedâ âhi eser eyler ulu şâhlara(243/1)

Sevgisi olmayan ay yüzlü güzellere âh te'sir etmez. Bu sevgisi olmayan güzellere Yaradan' ın biraz insaf vermesini ister.

Mihri yok mâhlara âh eser etmez yâ Râb

Ver bir insâf bu mihri yok olan mâhlara(243/2)

Âşğın canı cism ile birleşmekten bir zevk duymaz. Âh ki sensiz yaşamanın ihtimâli yok, der. Bu beyitte tasavvufî bir bakış açısı söz konusu olabilir. Ruh(can) beden kalıbına girmek istemez. Cisme girdiğinde sevgiliden uzak kalır.

Cânımın cism ile zevk-i ittisâli kalmadı

Âh kim sensiz dirilmek ihtimâli kalmadı(259/1)

Âşğın gizli olan aşkını âh ifşa etmiştir. Şair bunun için de yüzlerce âh çeker. Gizli dert ve gamımı halk âhimden anlar. Yüzlerce âh ki gizli dert ve gamımı halka ifşa eder.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Derd ü gam-ı pinhânım fehm etti el âhımdan

Yüz âh ki fâş etti derd ü gam-ı pinhânı(265/6)

Şair aşk derdi karşısında çaresiz kalıp âh eder. Canı çıkar hâlâ derdini kimseye açıklayamaz. Ne yapacağını bilmez halde derdinin dermanını arar.

Çıktı cân kimseye izhâr edebilmen derdim

N'ideyim âh bu derdin ne ola dermânı(267/5)

Hız. İsa çarımha gerildikten sonra melekler tarafından göğün dördüncü katına çıkarılmıştır. Şair âhını feleklere erişiren güzelden şikayetçidir. Çünkü göğe yükselen âhın gökyüzünde Mesîhâ'yı ansızın incitmesinden çekinir.

Yetirdi âhımı gerdûna gör ol büt ne kâfirdir

Demez kim gökte âhım incide nâgeh Mesîhâ'yı (277/2)

2. Âh-ı âteş, âh-ı âteş-bâr, âteş-i âh:

Âh bilindiği üzere yakıcı bir özelliğe sahiptir. Âşığın âhi ateşe ve ateşle ilgili unsurlara benzetilir. Divan şairleri aşk acısıyla öyle bir âh çekerler ki bu âhtan çıkan ateş sadece kendilerini değil çevresindekileri de yakar. Fuzûlî'nin yaşadığı devrin koşullarını düşünecek olursak ateş aynı zamanda yangınlar dolayısıyla korku vericidir.

Ateşli âhıma rağmen bana bağ teklif edersin. Ey bahçıvan açılan gülün sana gerekmez mi? Ateş bağı yakıp bitirecektir.

Âteşin âhımla eylersin bana teklif-i bâğ

Bâğban gül-berg-i handânın gerekmez mi sana (19/2)

Ey gönül kork, dert kuşlarına yuva olan cismin âhının ateşi ile yanmasın.

Ey dil hâzer kıl âteş-i âhımla yanmasın

Cismim ki derd kuşlarına âşyânedir (99/7)

Divan şairlerinin tabiplerle arası iyi değildir. Onların derdi aşk derdi olduğu için hekime ihtiyaç duymamışlardır. Fuzûlî bu beyitte âşık olarak kendi hastalığını teşhis ederek belirtilerini sıralar. Hekime seslenir, onun derdi aşk derdi, belirtileri de şiddetli âh, sarı yüz ve kanlı gözyaşdır. Günümüzde doktorların hastalığın belirtilerini anlattığı gibi şairde aşk hastalığının belirtilerini söyler.

Tabîbâ kılmışım teşhîs derd-i âşktır derdim

Alâmet âh-ı serd ü rûy-ı zerd ü eşk-i âlimdir (101/5)

Ateşli ah karanlıkta yolunu aydınlatır. Yolunu şaşırarak gerçek bir âşığın isteyeceği bir durum değildir. Fuzûlî, hayret karanlığında âşık için yol göstericinin ateşli âh olduğunu ifade eder. Dervişlerin hayret makamında kaldıklarında aşk yolunu kaybettiklerine işaret eder.

Yol azarsın zulmet-i hayrette ey dil vakıf ol

Zinhâr ol kûya varma âh-ı âteş-bârsız (118/4)

Âşık gamdan meydana gelen gül bahçesinde yetişmiş bir fidandır. Bu fidanın yaprakları yara, ateş yağdırır âh meyvesidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Gülşen-i gam nahliyiz perverde âb-ı dîdeden

Dâğlar berg âh-ı âteş-bârımızdır bârımız (120/4)

Mumun ateşle yakılması gerekir. Şairâne bir ifadeyle Fuzûlî, âh ateşi ile hüznler kulübesinin mumunu yakar.

Ey Fuzûlî âteş-i âh ile yandırdın beni

Gâlibâ sandın ki şem-i külbe-i ahzânınım(181/9)

Güneş divan şiirinde parlaklığı, gökyüzünü aydınlatması ve benzeri nedenlerle sevgiliye benzetilmiştir. Şair feleğin güneşe olan sevgisini sona erdirmesini söyler. Âşık olmak için şairin seher vakti âhından çıkan bir kıvılcımının yeterli olacağını belirtir. Bir başka ifadeyle âhın kıvılcımı güneş ışığını bile geride bırakır.

Kes mihrini ey çerh güneşten her subh

Bir şu'le yeter âteş-i âh-ı seherimden (217/6)

Fuzûlî, bu beyitte de ateşli âhi göge çekilen bir bayrak gibi düşünür. Şair ateşli âhiyle göge bayrak kaldırıncaya felek güneşin altın bayrağını indirir.

Tâ alem kaldırdı âh-ı âteşinim şerm edip

Kıldı hur-şîdin felek zerrin livâsın ser-nigûn(230/2)

Fuzûlî sevgiliye tavsiyede bulunur. Âşıklarına fazla eziyet etme, onların âh ateşinden sakın. Onları çerçöp gibi küçük görmemesini onların kıvılcımını önemsemesini söyler.

Hazer kıl âh odundan cevriyi uşşâka az eyle

Has ü hâşâki yakma şu'lesinden ihtirâz eyle(250/1)

Âteş-i âh bir meşale gibi etrafı aydınlatır. Gamın karanlığında dert ve belâ, şairi âhın ateşi sayesinde bulur.

Gam zulmetinde bulmağa derd ü belâ beni

Besdir Fuzûlî âteş-i âhım alâmeti(301/7)

3. Âh-ı ciğer-sûz:

Ciğer yakan âhi âşığı dert mahallesinde ikâmet ettirir. Bu sıkıntı veren âhın sesine bu dert diyarından iyi makam olmaz. Fuzûlî bu beyitte âhi bir musıkî makamına benzetmiştir. Ciğer yakan âhın çıkardığı sesi âhenk olarak düşünür. Bu âhengin makamı da dert olmalıdır. (Tarlan, 1985:9)

Mukim-i küy-ı derd eyler beni âh-ı ciğer-sûzum

Bu aheng-i melâl-efzâyâ bundan yeğ makâm olmaz (113/3)

4. Âh ü figân, Âh ü eşk:

Âh ü figân ağlama, inleme ve feryat etme şairin duygularını açığa vurmasını sağlar. Âşığın âh ve iniltilerinden etrafında bulunan halk perişan olur.

Perişan halk-ı âlem âh ü efgân ettiğimdendir

Perişân olduğum halkı perişân ettiğimdendir (103/1)

Âşığın âh ile inerken çıkardığı ses ney sesini hatırlatır. Neyin içini dolduran hava aşkın havasıdır. Ney kamışlıktan kesilerek vatanından, yakınlarından ayrılmıştır. Bir de içi oyularak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

yakılmış, ateşle delikler açılmış, boğumlarına halkalar takılmıştır. Ona üflenen her nefesle ayrılığın acısını terennüm eder. Aşkın göğsü de ney gibi aşkın havası ile doludur. Ondan çıkan ses âh ü figândan başka bir şey değildir.

Sînem hevâ-yı aşkın ile doldu ney kimi

Dem urduğumca âh u figandır çıkan nefes (127/4)

Şair sevgilinin ayrılığından öyle bir âh ü figân eder ki iniltilerini ay duyar. İkinci dizede şair sevgiliye seslenir; gökyüzündeki ay bile duyduğuna göre âh ve iniltilerim sana da ulaşmış olmalıdır, der.

Sensiz geceler âh ü figânın meh işitti

Ey meh sana hem yetti ola âh ü figânım (191/4)

Fuzûlî' nin âh ve iniltisinin bu kadar çok olmasının sebebi yârin zulmüdür.

Etmeseydi sitem-i yâr Fuzûlî beni zâr

Bunca feryâd çekip âh ü figân etmez idim (196/7)

Âh ve gözyaşının birlikte anılması son derece tabii bir durumdur. Ağlayıp inleyen âşık derinden âh çekecektir. Tabiatte var olan şimşek ve yağmuru hüsn-i ta'lil yaparak kendi âh ve gözyaşı arasında ilgi kurar. Bulut şairin âhını ve gözyaşını gördükçe yakını olmadığı halde onun derdine ağlar.

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh ü eşkimi

Bilmezem nemdir benim ağlar bana yanar sehâb (29/2)

Bu beyitte gözyaşı ve âhın nefreti halkın ondan uzaklaşmasına sebep olur. Halk yanından uzaklaşınca etrafında dönen ya girdâb yahut dönen rüzgârdır.

Eşk ü âhım nefreti kat' etti ilden ülfetim

Çizginen çevremde yâ gird-âbdır yâ gird-bâd (62/4)

Şairler çoğunlukla aşkını halka duyurmaya çalışır. Bazen de aşkı gizli yaşamak isterler. Fuzûlî bu beyitte gözyaşı ve âhtan şikâyetçidir. Aşkın yolunda Fuzûlî' yi âleme rüsvâ eden gözyaşı ile âhıdır. Bir yolda insanın yoldaşının gammaz olmasının fitneleyici bir belâ olduğunu söyler.

Fuzûlî' ni reh-i aşkında eşk ü âh eder rüsvâ

Belâdır her kimin bir yolda gammaz olsa yoldaşı(276/7)

5. Âh almak:

Âh almak birisinin bedduâsını almaktır. Bir beyitte şair feleğin âhını aldığı dile getirir. Fuzûlî âh almak kaçınılan bir durum olduğu için, menfi bir durumu dillendirmemek için sadece bir beyitte kullanmış olabilir. Hicran gecesini kavuşma sabahına değiştirmek için sabah ve akşam çarhın eteği şairin âhını alır.

Mübeddel kılmağa subh-ı visâle şâm-ı hicrânı

Benim âhım alıptır subh ü şâm çerh dâmânı (266/1)

6. Âh etmek/ eylemek:

Âh etmek ya da âh eylemek feryat etmek, inlemek, şikâyet etmektir. Âh etmek beddua etmek mânâsına da gelir. Fuzûlî âh eylemek ifadesini değişik anlamlarda kullanmıştır. Aşağıdaki

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

beyitte âh etmesinin sebebini söyler. Şaire âh ettiren sevgilinin servi boyu, kan ağlattıran da gülen dudağıdır.

Âh eylediğim serv-i hırâmânın içindir

Kan ağladığım gonce-i handânın içindir (105/1)

Burada da muhatabı yâri görünce sabırlı ol diye nasihat eden birisidir. Bu kişi şairin derdinden anlamayan biri olmalıdır. Çünkü ona çok kolay görünen bu durum âşık için çok zordur. Âşığın sabırlı ve kararlı olması mümkün değildir.

Ey diyen sabr kıl âh eyleme yâri göricek

Bana düşvârdır ol ger sana âsan görünür (108/4)

Fuzûlî, âşığa nasihat eder. Sevgilinin cevri ve cefasından âh edilmez, çünkü güzelliğin kemâl halinde bulunabilmesi için gerekli olan bir şeydir.

Cevrden âh etme ey âşık ki ayn-ı lutfur

Dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noksân istemez (115/4)

Feleğe seslenir. Her an bağrım kan edip, işini âh etmemesini, kendisine beddua ettirmemesini söyler. Çünkü bir misafir gibi gelip geçici olduğundan kısa bir süre âşığa iyi davranması yeterlidir.

Kan edip bağrım işim âh etme her dem ey felek

Hürmetim tut bir iki gün senin mihmânınım (181/8)

Âşıklık şairin içini yakar. Âh etmemenin mümkün olmadığını ciğerinin yandığını ifade eder.

Ciğerim dağına merhem bulmadım senden

Nice âh eylemeyem âh yanptır ciğerim(209/2)

Âh etmenin şikâyet anlamında geçtiği beyitte şöyle söyler: “Vücudum ney gibi parça parça da olsa yine de âh etmem.” Muhabbet davasında bulunanların çektiği sıkıntılardan şikâyet etmemesi her şeyi hoş görmesi lâzımdır. Tasavvufî mânâda aşk yolunda ilerleyen âşık durumundan, çektiği sıkıntılardan rahatsızlık duymaz. Tam bir teslimiyetle her şeyin sevgiliden geldiğine inanır. Muhabbet davasında bulunmak aşk yoluna girmek, demektir. Aşk yolunda hâlınden şikâyet etmek olmaz.

Vücudum ney kimi sûrâh sûrâh olsa âh etmen

Mahabbetten dem urdum incimek olmaz cefâlardan (215/8)

7. Berk-i âh:

Berk (şimşek) divan şiirinde yakıcı olması, ışığı ve hızı sebebiyle ele alınmıştır. Berk kelimesi âh ile birlikte kullanıldığında yakıcılık vasfı ortaya çıkar. Berk-i âh aşağıdaki beyitte olduğu gibi cihanı yakar. “Ey gökyüzü canımı yakıp, âhımın şimşegi ile cihanı yakma, parlak güneşin sana lâzım değil mi?” derken güneşin ışığını kendi âhından aldığına işaret eder.

Yandınp cânım cihan-sûz etme berk-i âhımı

Âsman hur-şîd-i rahşânın gerekmez mi sana (19/5)

Şairin âhının yıldırımını evin her köşesinde yarıklar açar. Ey gül, bülbülün kafese nasıl esir olduğunu gel de gör.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Berk-i âhımdan evim her gûşe bulmuş rahneler

Gel gör ey gül kim giriftâr-ı kafesdir andelib (35/5)

Âhın şimşegi altından bir taç, gümüşe benzeyen gözyaşları da fildişinden taht olmuştur. Şimşek çıkardığı ışık dolayısıyla altından bir tâca benzetilir. Fuzûlî de melâmet ülkesinin sultanı olur.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünün sultânıyım

Berk-i âhım tâc-ı zer sîm-i sirişkim taht-ı âc (49/7)

Sevgilinin mahallesinde çakan âh şimşekleri Fuzûlî' nin karanlık gecede yolunu aydınlatır. Sevgilinin mahallesine doğru yola çıktığı zaman rehberlik eder.

Ser-i kûyunda gönlüm berk-i âhın sanma bî-hûde

Karangu gece azm-i kûyun etsem reh-nümûnumdur (87/5)

Âşıklar zaman zaman etraftaki insanlar için sıkıcı olur. Fuzûlî ise bu beyitte kuşların ve vahşi hayvanların âhının şimşeginden ve gözyaşından rahatsız olduğunu söyler.

Berk-i âhım gök yüzün tutmuş sirişkim yer yüzün

Sohbetimden hem vuhûş etmiş teneffür hem tuyûr (94/2)

Âşığın çektiği âhın yıldırımını okun temrenini eritir. Eskiden okun ucundaki temren kalıplara dökülerek yapılırdı. Fuzûlî o devir için bilinen genel bir bilgiyi farklı bir şekilde kullanır. Şairin kalıbına yeni bir ruh dökülecektir. Bedenin ruh için kalıp olması meselesini orijinal bir hayâl ile dile getirir.

Kâlebim görmüş tehî dökmek diler bir tâze rûh

Berk-i âhım kim gelen peykânına vermiş güdâz (114/4)

Şairin ağlayıp inlemelerinden uyanan komşusu âhın yıldırımından yanmaktan kurtulur. Burada âhi ile etrafındakilere zarar veren bir âşıktan söz eder.

Berk-i âhından Fuzûlînin köyerdî bî-haber

Dünler efgâniyle bîdâr olmasa hem-sâyesi(300/5)

8. Dûd-ı Âh:

Dûd-ı âh beddua, inkisâr mânâsına da gelir (Onay,2009, s.43). Şairlerimiz âhi alevli bir duman olarak hayal etmişlerdir. Dûd-ı âh Fuzûlî' nin şiirlerinde farklı beyitlerde yer alır.

Dûd-ı âhi bulut olup ayın yüzüne perde çeker. Sevgilinin ay yüzünün görünmesine engel olur. Âh dumanının etrafı kaplayarak karartması, sevgilinin güzelliğinin görülmesine engel olması gerçeğe yakın benzetmelerdir.

Oldu ebr-i dûd-i âhım perde-i ruhsâr-ı mâh

Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh nikâb (28/7)

Sevgili yüzünü ve benini gözden gizlerse âhın dumanı, güneşi feleğin yüzüne ben yapar.

Kılma gözden çihre vü hâlin nihan kim kılmaya

Dûd-ı âhım âf-tâbî çihre-i gerdûna hâl (172/5)

Dumanın çevreye yayılarak ortalığı kaplaması son derece can sıkıcıdır. Sevgiliyle beraber olma arzusu ile âşğın çıkardığı âhın dumanı etrafı kaplayarak gündüzü gece eder.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bu temennâda kim ol şem ile hem-sohbet olam

Dûd-ı âh etti dünüm tek günümü târ benim(207/4)

Bir başka beyitte dûd-ı âh bir kemend olup feleğin boynuna dolandır. Felek bu kementten kurtulamaz. Şairler felek karşısında çaresizliklerini dile getirirken, bu beyitte Fuzûlî âhının dumanından kementle feleği bir av olarak göstermesi ilginçtir.

Kemend-i dûd-ı âhındır Fuzûlî çerh boynunda

Aceb sayyâdsın kim çerh kurtulmaz kemendinden(218/6)

Şairane bir ifade ile dumanın çıkması için pencerelerin açılmasını hatırlatır. Felek bir mahzen, âhın dumanı çıkması için yıldızlar da pencere olmuştur.

Sun' mi'mârı yapan sâ'atte gerdun mahzenin

Dûd-ı âhım çıkmağa açmış kevâkib revzenin(227/1)

Klâsik edebiyatımızda âhın bir duman olarak tahayyül edilmesi, etrafı dumanın kaplaması sık karşılaşılan bir benzetmedir. Sevgiliyi bir an bile görmese âh dumanının etrafı kaplayacağını söyler.

Ey Fuzûlî dûd-ı âhım türe eyler âlemi

Görmesem bir lâhza ol mâh-ı melek-sîmâ yüzün(228/7)

Âhın dumanını sığınılacak bir gölge gibi düşünür. Hatta bu gölgeyi şair bir ikbal gölgesi olarak düşünür.

Gam günü üstümde senden özge yok ey dûd-ı âh

Lûtf edip benden götürme sâye-i ikbâlini(296/7)

9. Şu'le-i âh:

Âh'ın ateşi ve kıvılcımları etrafta bulunanları da yakar. Aşkın gönlünü yakmasını, yüreği dağlamasını şairler zaman zaman kebaba benzetmişlerdir. Fuzûlî' de avâre gönlünü âhının dumanıyla yaktığını, etrafında bulunanların da bu ateşten kebab olacağını söyler.

Şu'le-i âh ile yandırdım dil-i ser-geşteni

Bir od oldum çizginen çevremde olmaz mı kebâb (28/2)

Âşıklığın sembollerinden birisi de gözyaşdır. Âşık sevgili uğruna gözyaşı döker, arada bir de âh çeker. Kendisini aşkın sultanı olarak düşünen şair gözyaşını taht, âhının alevini de taç olarak düşünür. Gözyaşı ve âh kavramı bu beyitte birbiriyle alâkalı iki unsurdur. Gözyaşı taht-ı revân, âhının şulesi altın taçtır. Böylece kendisini aşkın devleti ile sultan olarak görür.

Yaşım taht-ı revândır tâc-ı zerrîn şu'le-i âhım

Görün kim devlet-i aşk ile ne sultanlığım vardır (92/2)

Divan şairleri "âh" kavramını bayrakla birlikte kullanmışlardır. Fuzûlî, ayrılık gecesi aya âh alevinin bayrağını çektiği halde; o ay gibi güzel ondan haberdar olmaz.

Maha çektim şeb-i hicrân alem-i şu'le-i âh

Âh kim olmadı ol mâh haber-dâr henüz (122/4)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

10. Tîg-i âh:

Divan şiirinde sevgiliye ait güzellik unsurları oka benzetilmiştir. Âşığın ise âhı oka benzetilmiştir. Âhın oku, dudağının balının arzusundan taş deler. Âşığın hüznüyle dolu evi, anı peteğine benzese hayret etmemelidir.

Taş deler âhım oku şehd-i lebin şevkinden

N'ola zembûr evine benzese beytü'l-hazenim(204/3)

Gözyaşı ile âhı birlikte kullandığı başka bir beyitte de âhının okuna gözyaşı su verir. Ok yapımında çeliğe verilen su ve suyun miktarı önemlidir. Fuzûlî farklı bir hayal kurar. Âhını kılıç, gözyaşını da ok yapımı için gerekli olan su olarak düşünür.

Su verir her subh-dem göz yaşı tiğ-i âhıma

Kim dökem kanın sipihrin salsa mihrin mâhıma(242/1)

11. Tîşe-i âh:

Fuzûlî' nin şiirlerinde âh kavramı ile alâkalı olarak ilgi çekici bir başka kullanım da âhın kazmaya benzetilmesidir. Felekten şikayet etmez tam tersi feleği haklı görür. Şair âhının kazması ile onun binasını viran ettiği için felekten başına taşlar yağar.

Değil bî-hûde ger yağsa felekten başıma taşlar

Binâsın tîşe-i âhımla virân ettiğimdendir (104/4)

Sonuç

Divan şiirinde âşık ve sevgili arasında bir takım engeller vardır. Âşık sevgiliye bir türlü yakın olamaz, gece gündüz ayrılığın verdiği acı ile âh eder. Âh duman olup göğe yükselirken, şimşek olup çakarken âşığın çektiği sıkıntıları herkese duyurur. Fuzûlî âhından dolayı cümle âlemi rahatsız ettiğini düşünür. Bir beyitte de herkesi rahatsız ettiğini belki âhını sevgilinin de duymuş olabileceğini ümit eder. Âh tasavvufî mânâda Allah kelimesinin karşılığıdır. Fuzûlî' nin şiirlerinde tasavvufî ve edebî iki yönüyle de kullanır. Kendi âhını diğer âşıkların âhıyla kıyaslaması, onun beşeri aşkın ötesinde ilâhî aşkla da ilgili olduğunu gösterir. Âşıklık konusunda iddiası vardır. Âh kelimesinin bir başka özelliği de divan şiirinde güneş mazmununu hatırlatmasıdır(Kurnaz, 1999: 321). Fuzûlî birkaç beyitte kendi çektiği âh ile güneşi kıyaslar. Ateşli âhından çıkan kıvılcıklar güneş ışığından daha kuvvetlidir. Âhının feleği aydınlatacak kadar güçlü olduğunu söyleyerek feleğe adeta kafa tutar. Fuzûlî bir âşık olarak âh etmesinin sebeplerini dile getirir.

Kültür hazinemizin önemli bir kısmını teşkil eden divanlarımız bir tek kavramla dahi ele alındığında ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Hele ki bu divân Fuzûlî gibi büyük bir şairin divanı ise daha da orijinal söyleyişlerle karşılaşmak mümkündür. XVI. yüzyılda yaşamış edebiyatımıza kıymetli eserler kazandırmış Fuzûlî hakkında pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Günümüze kadar yapılan çalışmaların yanı sıra onun eserleri üzerinde hâlâ araştırma yapılabilmektedir. Fuzûlî klâsik Türk edebiyatının belki de esasını teşkil eden, aşk ve âşıklığı şairâne bir dille anlatmıştır. Tasavvufî hayata yakınlığı sebebiyle anlattığı âşık, beşeri aşktan yola çıkan ilâhî aşk uğruna kendinden geçen bir âşiktir. Bu sebeptendir ki beyitlerde ifade edilen âh sadece bir nidâ değildir. Âh mine'l-aşktağı âhı Allah' ı sık sık hatırlatır.

KAYNAKÇA

- AYVERDİ, İlhan(2011). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998). *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİLÇİN, Cem (1991). “Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi” *Türkoloji Dergisi*, 9(1), s. 43-98.
- DOĞAN, Muhammet Nur (1997). *Fuzûlî'nin Poetikası*, İstanbul: Kitabevi.
- Fuzûlî (1997).*Divan*,(Hzl. Kenan Akyüz- Süheyl Beken- Sedit Yüksel- Müjgan Cunbur), Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Abdülkadir (1995). *Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KURNAZ, Cemal (1999). “Âh” a Dair, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı(Hzl.), Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1982). Türk Edebiyatı. Eski, *Türk Ansiklopedisi*(C.32) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, s.80-135.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1997). *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talât (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- PALA, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TÂHİRÜ'L MEVLEVÎ, (1973). *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TARLAN, Ali Nihat (1985). *Fuzûlî Divanı Şerhi I-II-III*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

